

دکتر داریوش غلامی

تقی خواهی عصر ناصری
ب. روایت روزنامه اختر

(۱۲۹۲-۱۳۱۲ ل. / ۱۸۷۶-۱۸۹۶ م)

غلامی، داریوش، ۱۳۵۱ -
ترقی خواهی عصر ناصری به روایت روزنامه اختر (۱۲۹۲-۱۳۱۴ ه.ق.) / ۱۸۷۶-۱۸۹۶

تهران: نشر مورخان، ۱۳۹۷.

۱۹۳ ص.

۹۷۸-۶۲۲-۹۹۲۳۰-۶-۱:

فیفا

: کتابنامه: ص. ۱۹۳.

: اختر (روزنامه)

Akhtar (Newspaper):

: تجدید -- ایران -- تاریخ -- قرن ۱۳ ق. -- نشریات ادواری

Modernity -- Iran -- History -- 19th century -- Periodicals*:

: ایران -- تاریخ -- قاجاریان، ۱۱۹۳ - ۱۳۴۴ ق. -- نشریات ادواری

Iran -- History -- Qajars, 1779 - 1925:

: ایران -- تاریخ -- قاجاریان، ۱۱۹۳ - ۱۳۴۴ ق. -- پوشش مطبوعاتی

Iran -- History -- Qajars, 1779 - 1925 -- Press coverage:

DSR1۳۱۵ / ۱۳۹۷ غ ۳ / ۹۵۵/۰۷۴۰۴۴:

۹۵۵/۰۷۴۰۴۴:

۵۴۴/۵۴۲

سرشناسه

عنوان و نام پدیدآور

م. / داریوش غلامی.

مشخصات نشر

مشخصات ظاهری

شابک

وضعیت فهرست نویسی

یادداشت

موضوع

موضوع

موضوع

موضوع

موضوع

موضوع

موضوع

موضوع

رده بندی کتب

رده بندی دیویی

شماره کتابشناسی

ترقی خواهی عصر ناصری

به روایت روزنامه اختر

دکتر داریوش غلامی

ویراستار: مهرناز آبروان

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۷

طراحی جلد: سید حمید جوکار

صفحه آرایی: امیر نیکبخت

ناظر چاپ: سید حمید جوکار

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۳۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۹۲۳۰-۶-۱

وب سایت: www.movarekhan.com

ایمیل: movarekhan.publication@gmail.com

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است و براساس قانون کپی رایت هرگونه سوءاستفاده از طریق مراجع قانونی پی گیری می شود.

فهرست مطالب

۷	فهرست مطالب
۱۱	یادداشت
۱۴	پیشگفتار
۱۷	فصل اول: زمانه‌ی ایران و اختر در قرن نوزدهم میلادی
۱۸	درآمد
۲۲	مرو: جمالی ایران در قرن نوزدهم میلادی
۲۵	اندیشه ترقّی
۲۶	روزنامه و روزنامه نگاری در دوره ناصری
۲۷	روزنامه اختر
۳۳	فصل دوم: ترقّی خواهی اختر در حوزه اجتماعی
۳۴	مدخل
۳۴	نگرش سازی برای نهادهای کردار باور به ترقّی خواهی
۳۵	مدنیت؛ زندگی جمعی، ارامات و نتایج
۳۶	قانون؛ راهکار ساختار سازی مدنیت
۴۱	علم و دانش، ابزاری برای تغییر
۴۳	غیرت؛ لزوم تقویت مسئولیت اجتماعی
۴۴	معایب اخلاقی؛ نفاق و تملق
۵۴	انصاف [تقویت عدالت، امنیت و قانونمندی]
۴۷	نهادهای اجتماعی و متناسب سازی با ترقّی از نگاه اختر
۴۷	تعلیم و تربیت
۵۰	اختر و مکتب خانه ها
۵۱	راهکارهای روزنامه اختر برای نوسازی نظام تعلیم و تربیت
۵۱	۱- زبان آموزی
۵۲	۲- اصلاح خط
۵۵	۳- لزوم علم آموزی به بانوان
۵۶	۴- طرح الگوی ساختارهای آموزشی کشورهای مترقّی
۵۷	دین در پروسه نوسازی اختر
۶۱	قشون (ارتش) در دوره قاجاریه

۶۳	نوسازی نیروی نظامی و ارتش از نگاه اختر
۶۳	توان نظامی کشورها بر اساس مندرجات روزنامه اختر
۶۵	اهمیت نیروی نظامی در تأمین امنیت و استقلال از نگاه اختر
۶۶	زنان در طرح نوسازی اختر
۷۰	نهاد بهداشت و تحولات آن از نگاه اختر
۷۱	کاستی‌های بهداشتی ایران بر اساس مندرجات روزنامه اختر
۷۳	معرفی بیماری‌ها و شیوه‌های درمانی بر اساس مندرجات روزنامه‌ی اختر
۷۵	ملاحظات در نگاه روزنامه اختر
۷۶	ملاحظات در نگاه روزنامه و روزنامه‌نگاری ایران از نگاه اختر
۷۹	فصل سوم: اختر و نوسازی سیاسی
۸۰	مدخل
۸۲	نهادینه کردن لایم تغییر در نهاد قدرت
۸۳	مفهوم آزادی در مندرجات روزنامه اختر
۸۵	سیاست مؤدن و جایگاه آن در مندرجات روزنامه اختر
۸۶	مساوات و برابری و تساوی آن در روزنامه اختر
۸۹	وطن و جایگاه آن در مندرجات اختر
۹۶	سبک حکومت؛ طرح و تعبیر جدید در اختر
۱۰۲	اختر و نهادهای نوگرای تقویت‌کننده مشارکت عمومی
۱۰۵	روابط با اروپا و نقش آن در نوسازی از منظر روزنامه اختر
۱۰۹	سیاست اتحاد اسلامی
۱۱۱	اختر و سیاست اتحاد اسلامی
۱۱۴	موانع اتحاد اسلامی از نگاه اختر
۱۱۷	فصل چهارم: ترقی‌خواهی اقتصادی در اختر
۱۱۸	مدخل
۱۲۱	لجام گسیختگی تورم، ویژگی اقتصاد عصر ناصری
۱۲۵	علت‌شناسی اختر از عقب‌ماندگی ایران
۱۲۹	نهادهای و مؤلفه‌های اقتصادی؛ کاستی‌ها و راهکارها
۱۳۳	۱- اقتصاد کشاورزی
۱۳۶	۲- صنعت و لزوم تحول در شرایط موجود
۱۴۲	۳- کمپانی [شرکت]: راهکار تقویت مشارکت عمومی در اقتصاد
۱۴۵	۴- معدن و لزوم استفاده از منابع طبیعی

۵- تجارت؛ راهکار رونق اقتصادی	۱۴۷
۶- راه، مؤلفه زیر ساختی توسعه	۱۵۰
۷- بانک؛ نهاد پیشران استقلال اقتصادی	۱۵۷
۸- گمرک	۱۶۲
۹- مالیات	۱۶۵
رویکرد اختر به امتیازات اقتصادی	۱۶۸
طرح نظریه‌ها و شیوه‌های جدید اقتصادی در روزنامه اختر	۱۷۱
پیوندها	۱۷۵
منابع و آخذ	۱۸۱
نمایان	۱۹۱

یادداشت

تحولات علمی، فرهنگی و تغییرات سیاسی و اجتماعی در نیمه غربی نظام جهانی قرن هجده، ندرده می‌شدی، بسیار سریع به لایه‌های مختلف زندگی جامعه مشرق زمین و به‌ویژه ایران راه یافت، اگرچه تاثیرگذاری‌اش به سرعت ورودش نبود. برخی مسائل مهم داخلی و خارجی از زمان پادشاهی دومین شاه قاجاری زمینه‌ساز تغییرات علمی اولیه، و البته خام، با آن تحولات و تغییرات شد و بروز و ظهور آن را کم‌کم در قالب اعزام محصل به فرنگ، تولید روزنامه و ساخت مدارس و در سطحی بالاتر اندیشه‌ها و افکار نوگرایانه و ترقی‌خواهان می‌توان دید. از این میان، روزنامه‌ها که ممکن، نرم و قالب و محتوای متفاوتی داشتند و خاستگاه تولید آن‌ها نیز به انواعی تقسیم می‌شد؛ که ساده‌ترین آن، تولید داخل و یا خارج بود، پر حجم‌ترین و پربسامدترین نمونه آن، قالب‌ها بود که به‌ویژه با عنوان‌های خبر و اطلاع‌رسانی و یا تبیین و تحلیل، خلعت در موضوع افکار و اندیشه‌ها، مجال و فرصت بیشتری را از نیمه دوم پادشاهی ناصرالدین شاه پیدا نمودند. روزنامه‌های داخلی و به‌ویژه خارجی، اخبار، گزارش‌ها و تحلیل‌های متعددی از موضوعاتی داشتند که برآیند آن‌ها، عمومی‌سازی و گفت‌وگو سازی «ترقی‌خواهی» بود. روزنامه‌های فارسی زبان چاپ خارج از کشور که به رغم همه محدودیت‌هایی که داشتند، در مقایسه با روزنامه‌های چاپ داخل، بیشتر، دقیق‌تر

و با تنوع عنوانی محسوسی از پیشرفت، توسعه، ترقی‌خواهی و قانون‌خواهی سخن می‌گفتند. در این میان، روزنامه اختر ویژگی‌های کاملاً برجسته‌ای داشت که در این پژوهش، مورد توجه نویسندگان گرامی و پژوهشگران ارجمند، آقای داریوش غلامی قرار گرفته است.

تلاش وافر و قابل ارج نویسنده گرامی برای به دست آوردن شماره‌های مختلف روزنامه اختر و مطالعه دقیق آن و استخراج آراء و نظرات نویسندگان اختر در موضوع ترقی‌خواهی در مسائل سیاسی، اجتماعی و اقتصادی، افق‌های جدیدی را فراروی پژوهشگران تاریخ معاصر ایران باز نموده است و بر این اصل مهم و اساس پژوهشی صحه گذاشته که: مطالعه دقیق روزنامه‌ها و بازخوانی اسناد، دو بایسته‌ی لازم و ضروری در مطالعه تاریخ معاصر ایران است و هر پژوهشی در این دوره تاریخی، بدون مراجعه به این دو دسته منابع، کاری ناقص و ابتر خواهد بود. تلاشی که نویسندگان گرامی در یک دوره بیش از سه ساله بر روی شمارگانی متعدد از روزنامه اختر، که جایگاه ویژه‌ی مهمی در میان روزنامه‌های فارسی زبان چاپ خارج از ایران دوره قاجاری دارد، این کتاب در قالب کتاب «ترقی‌خواهی عصر ناصری به روایت روزنامه اختر»، الگوی مناسبی را پیش روی پژوهشگران و علاقمندان به مطالعات دوره معاصر از تاریخ ایران قرار داده است.

نکته‌یابی‌ها و دقت‌سنجی‌های نویسندگان ارجمند از میان حجم انبوهی از مطالب اختر نشان‌دهنده علاقمندی، دقت و حساسیت علمی ایشان در این پژوهش است. بارها و در فرصت‌های متعددی، در یک دوره حدوداً دو ساله، حضار این کتابخانه با تماس‌های تلفنی در موضوع نوشته‌های روزنامه اختر در مسائل مرتبط با نوگرایی و ترقی‌خواهی با آقای غلامی به صحبت نشستیم و با هم گفتگو کردیم. در این گفتگوهای علمی، جدیت ایشان برای استخراج مطالب مرتبط با موضوع پژوهشی و پرهیز از همه چیزگویی و پرگویی و تمرکز بر متغیرهای اصلی پژوهش را پیوسته ناظر بودم و خوانندگان گرامی، حاصل این امر را با یک نگاه اجمالی به فهرست این اثر می‌توانند ببینند. اگر چه ممکن است در مواردی و ذیل یک عنوان، نویسندگان تنها

به موارد معدودی از نوشته‌های اختر اشاره کرده و ارجاع داده باشد، اما همچنان معتقدم ارزش این تلاش و کوشش ایشان در نگاهی متفاوت به روزنامه اختر، بسیار والا و ستودنی است، امید آن که مورد استفاده علاقمندان به این حوزه‌های مطالعاتی قرار گیرد و ایشان نیز در تداوم پژوهش‌های مرتبط با این موضوع مهم، همواره پیروز و سربلند باشند.

علی اکبر جعفری

دانشیار گروه تاریخ، دانشگاه اصفهان

پیشگفتار

این نوشته در پی آن است تا به مسئله ترقی خواهی از نگاه روزنامه اختر پردازد. تجدد، نوسازی و ترقی خواهی مقوله‌هایی هستند که گاهی به یک معنا تجلی می‌کنند و زمانی نیز با احتیاط از یکدیگر تفکیک می‌شوند. دوره مورد مطالعه، فهم از تجدد، نوسازی و ترقی خواهی را برای مخاطبش در یک معنا ترسیم و ارائه می‌کرد. این دوره، مقطعی از گذر تاریخ ایران است. تحولات بین‌المللی و شرایط ایران، لزوم تغییر در شرایط وجود را اجتناب‌ناپذیر کرده بود، در چنین فرآیندی افرادی از طیف‌های مختلف پیگیر امر ترقی ایران شدند. روزنامه یکی از ابزارهای بود که نشر دهنده افکار ترقی خواهانه بود.

روزنامه اختر نخستین روزنامه برون‌مرزی ایرانی بود که به کمک جدید انتشار می‌یافت. ترویج افکار جدید و نقد وضعیت موجود به هدف اصلی ارائه راهکار برای تغییر و ترقی ایران از ویژگی‌های اختر است. در این دفتر تلاش می‌شد تا در چهار فصل به ترقی و ترقی خواهی از نگاه اختر پرداخته شود. در فصل نخست به شرایط ایران، روزنامه‌نگاری و اندیشه ترقی به صورت مختصر و برای آماده نمودن ذهن خواننده اقدام خواهد شد. فصل دوم، سوم و چهارم نیز به ترتیب، ترقی خواهی اختر در مؤلفه‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی را مورد بررسی قرار خواهد داد. از آنجا که روزنامه اختر نزدیک‌ترین منبع مطبوعاتی به دوره‌های اصلاحات

در عصر ناصری است و این دوره اوج تعامل با دنیای مرفقی است، پرسشگری از وضع موجود آشکار کننده وضعیت فعلی و آرمان‌های طرح شده در ذهن ایرانی جستجوگری است که به دنبال پاسخی برای عقب ماندگی است.

توانمندی رمز ایستایی و پایداری است و اینکه پایایی در چه مؤلفه‌هایی دیده می‌شد مهم خواهد بود. اختریکی از منابعی است که بررسی آن به تبیین کیفیت و چگونگی تلاش جامعه ایرانی برای مواجهه با معضلات کمک خواهد کرد. رویکرد انتقادی این روزنامه منجر به فهم مناسبی از کاستی‌های ایران و مؤلفه‌های تغیر خواهد شد و نشان خواهد داد که معضلات ایجاد تغییر در ایران چگونه تداوم یافتند. آشنا نمودن مخاطب با حوزه اندیشه ترقی خواهی در ایران معاصر از دیگر مزایای این دفتر خواهد بود.

این نوشتار بر اساس پایان نامه نویسنده برای کسب دکتری تاریخ ایران اسلامی از دانشگاه اصفهان به رشته تحریر درآمده است، لازم است سپاسگزار و قدردان اساتید گران قدرم باشم. بهریرزه اساتید، رگوارم عالی جنابان دکتر دهقان نژاد و دکتر جعفری اساتید محترم راهنما به هم، ذکر الهیای که در مراحل انجام پژوهش همکاری و همراهی مؤثری داشتند.